

IRENA EGLĖ LAUMENSKAITĖ,
KUN. ALGIRDAS AKELAITIS

Apie mąstyseną ir kalbą: Arba kaip meldžiamės, taip tikime, kaip tikime – taip gyvename

Anotacija: Straipsnyje, taikant hermeneutinio rato prieigą, gilinamasi į biblinės semantikos požiūriu besiskiriančią istoriškai susiformavusios lietuvių gyvenenos ir mąstysenos raišką Šventojo Rašto vertimuose. Kaip iškalbus pavyzdys hermeneutinei refleksijai pasirinktas Naujojo Testamento XX a. vertimuose į lietuvių kalbą prioritetiškai vartojamas žodis *garbė* (*honour*), kuris atspindi tik vieną graikiškojo *doxa* aspektą – jo socialinę plotmę – ir nureiškina biblinei mąstysenai esmingesnį teologinį matmenį.

Lietuviams būdingą mentalitetą paveikė XIX–XX a. pasirinkimas lietuvių tapatybę apibrėžti kalbos pagrindu. Tai buvo svarbu siekiant politinio Lietuvos suvereniteto. Kultūrinę tapatybę sąlygojo valstietiška pasaulėžiūra ir gyvenenos būdas, kas kalbos semantinio lauko pagrindu puoselėjo ir vertybinius dalykus. Kasdienio gyvenimo supratimo įtaka Biblijos vertimui yra neišvengiama: gyvenena sąlygoja, kaip skaitome ir suprantame Bibliją, o tai, kaip ją suprantame, sąlygoja mūsų tikėjimą ir pačią gyveneną. Hermeneutiniu principu reflektuodami vertimo, biblinės žodžių prasmės ir gyvenimo bei mąstysenos sąryšingumą, straipsnio autoriai analizuoja garbės mentaliteto ir biblinio termino *doxa* semantinio lauko neatitikimo atvejus vertimuose.

Raktažodžiai: kalba, mentalitetas, Šventasis Raštas, *doxa* semantika, vertimas.

Įžanga

Metodologine prieiga svarstymams šiame straipsnyje pasirinktas hermeneutinis ratas, svarbus dėl sampratos, jog stebėjimas arba svarstymas negali būti atsietas nuo interpretuotojo patirties, nuostatų ir jo paties vertybių projektavimo inter-

pretuojamo dalyko atžvilgiu¹. Į hermeneutinį ratą dažnai patenkame to nesu-
vokdami, jei nereflektuojame savo gyvenimo – tam, kas vyksta, nerandame kito-
kios perspektyvos, kad pamatytume ir pačius save iš galimai kito taško. Paprastai
to neieškome, nes savo elgseną ir mąstyseną (o kartu ir savo kultūrinius rėmus)
laikome „savaime suprantamu“ dalyku.

Svarstant mąstysenos (mentaliteto) ir kalbos sąsajas, pirmiausia verta pri-
siminti, jog ne tik žmogaus tariamas žodis turi galią, bet taip pat ir jį tariantis
žmogus. Jis vienintelis iš kūriniių kalba – taria prasmingus žodžius, o ne viena-
reikšmius garsus. Jei savąja kalba nemąstome, o tik ją vartojame, mes tik kons-
truojame, tačiau prasmingos tikrovės nekuriame. Kalba eizėja ir yra.

Logos pirmosiose Evangelijos pagal Joną eilutėse nėra tas pat, kas buvo *logos*
Platonui. Jonui *logos* yra Žodis, kuris buvo Pradžioje (akivaizdi aliuzija į Pradžią,
kaip pagrindą, davusią pavadinimą ir pirmajai Biblijos knygai). *Tas Žodis buvo*
pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas, o visa kūrinija radosi per jį – Žodį, tapusį kūnu.
Ir šiame Žodyje buvo gyvenimas – ne tik gyvybė... (plg. Jn 1:1–4). Platono kon-
ceptualizuotas *logos* dažnai verčiamas kaip diskursas, kalbėjimas, teiginys, kuris
yra „meta-kalbos konstruktas“². O kalba, kaip sakoma, yra kultūros „namai“ ir
mūsų gyvenimo bei mąstysenos „rėmai“³. Mąstysena (mentalitetas) yra dau-
giau nei mąstymas kaip žmogaus smegenų veiklos procesas. Mąstysena perteikia
tautos ar ta kalba kaip gimtąja kalbančios bendrijos *gyvensenos būdą*, kurį at-
spindi žodžių reikšmės ir kalbos istoriniai pokyčiai. Pavyzdžiui, kai sovietmečiu

-
- 1 Žr. Hans-Georg Gadamer, „Hermeneutics and Social Science“, *Philosophy & Social Criticism*, t. 2, Nr. 4, 1975, p. 307–316; Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method*, London: Continuum, 2004, p. 267–276, 384–492; Martin Heidegger, *Būtis ir laikas*, Vilnius: Technika, 2014; Richard Palmer, *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*, Evanston: Northwestern University Press, 1969.
 - 2 Martin Irvine, *The Making of Textual Culture: 'Grammatica' and Literary Theory 350–1100* (Cambridge Studies in Medieval Literature, t. 19), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 25.
 - 3 Pvz., lietuvių kalboje moralinės kategorijos *gėris* ir *blogis* yra antonimai, o rusų kalbinėje tradicijoje įsiterpia trečioji savoka: *добро-зло-благо*. Ši paralelė atveria kitokios mąstysenos prielaidas ir atskleidžia, kaip suprantame pasaulį. Liaudiškoje vartosenoje jis binarinis, o rusakalbiamis triada jau postuluoja, jog *благо* nėra *гėris*, o harmonizuojantis principas; *благо* yra atsvara *blogiui*, *добро* yra *благо* veikimo prieš *зло* pasekmė. Taigi *благо* savaiminį *blogi* gali padaryti geru dalyku. Pvz., dėl pernelyg didelio pasitikėjimo savimi asmuo patiria pralaimėjimą arba net sužeidžiamas, tačiau tai gali pasitarnauti jo adekvatesniam savęs suvokimui ateityje, nelygu, ar jis reflektuoja tai, ar ne.

saugojome lietuvių kalbą ir priešinomės rusifikavimui, kartu saugojome ją nuo istorinių pokyčių įtakos, kaip ir atgavus valstybės nepriklausomybę – nuo kalbininkų savivalės. Tačiau grėsmė lietuvių kalbai sustiprėjo, nes menksta jos mokymas ir vartojimas. Ne tik todėl, kad sparčiai mažta taisyklingai ja kalbančių, veikiau dėl to, kad dar labiau nyksta ja mąstančiųjų gretos.

Kalba ir mąstysena kaip kultūros išraiška ir palaikymas

Lietuviams kalba tapo įrankiu išreikšti ir įtvirtinti savo tautinę tapatybę. Tai atitinka Romantinį modelį, kuris buvo naudojamas tiriant kalbos politiką, ideologiją ir pan.⁴ Fleksinė (sintetinė), o ne analitinė lietuvių kalba pasižymi ypatingu lankstumu ir tikrovės įvardijimo potencialu. Dėl išlaikytos kalbos struktūros (galiūnių, dalyvių, priešdėlių, priesagų ir pan.) ją studijuoja Vakarų universitetuose kaip iki šiol išlikusios archajinės kalbos pavyzdį.

Akivaizdu, kad kalbos struktūra veikia būdus, kuriais kalbantysis ta kalba konceptualizuoja savo pasaulį⁵. Tebevyksta moksliniai svarstymai dėl šios tarpusavio įtakos pobūdžio ir pasekmių⁶, o šiame straipsnyje galime prisiminti labai seną Bažnyčios triadą „Lex orandi – lex credendi – lex vivendi“, kuri paprastai verčiant reikštų: „Kaip meldžiamės – taip tikime, ir kaip tikime – taip gyvename“. Taip nurodoma pamatinė eiliškumo svarba: paplitusių maldų turinį išreiškiančių

4 Terminas „kalbos ideologija“ apima visas kitas tikėjimų (religija, morale, tauta, liaudimi) sistemas, veikusias kalbos konceptualizavimą. Ideologijos kaip vienos centrinių humanitarinių mokslų sąvokų iškilimas gali būti siejamas su „lingvistiniu posūkiu“ („linguistic turn“) filosofijoje, žymėjusiu radikalų dėmesį kalbos vaidmeniui kuriant reikšmes, prasminį lauką ir socialinę tikrovę. Tačiau ideologija kartais suvokiama labiau kaip „pasąmoninė“ nei reflektuojama sistema. Todėl jai įvardyti dažnai vartojama, nors ir neįteisinta, blaivaus proto („commonsense“) sąvoka, nusakanti kalbos prigimtį pasaulyje.“ (Alan Rumsey, „Wording, meaning, and linguistic ideology“, *American Anthropologist*, 1992, Nr. 2, p. 346.) Tad raktinis žodis „blaivus“ arba „sveikas protas“ reiškia, kad ideologija dažniausiai yra sistema, veikianti savaime ir lemianti būdą, kuriuo mes reiškiamės savąja kalba.

5 Žr. Ernst Frideryk Konrad Koerner, „Towards a full Pedigree of the Sapir–Whorf Hypothesis: from Locke to Lucy“, in: *Explorations in Linguistic Relativity*, eds. Martin Pütz, Marjolijn Verspoor, John Benjamin's Publishing Company, 2000, Nr. 17, p. 1–25.

6 Kalbėdamas apie kalbos, minties ir mąstysenos sąsajas, *status quaestionis* aptartį pateikė Michael Marlowe straipsnyje „The Effect of Language upon Thinking“. Prieiga internetu: <http://bible-researcher.com/linguistics.html> (2011) [žiūrėta 2017 11 20].

leksemų semantinis laukas formuoja tikėjimą, o malda ir tikėjimas patvirtina ir palaiko gyvenosenos būdą. Ši ištara leidžia pamatyti hermeneutinio rato keliamą pavojų, nes jis yra uždaras, t. y. abiem kryptimis besisukantis ratas. Jei gyvensei ir mąstysenai tenka ne padarinio vaidmuo, o išėities taško pozicija, tai sąlygoja ir mūsų girdimų žodžių bei skaitomų tekstų suvokimą, taip pat ir jų interpretavimą. Kiekvienas teksto vertimas į mūsų gimtąją kalbą neišvengiamai yra ir jo interpretavimas renkantis vienokius ar kitokius žodžius. „Kalbinio vieneto reikšmė, kaip žmonių pasaulio interpretacijos rezultatas, yra nulemta kultūros ir tai, anot Liublino etnolingvistų mokyklos, turi būti definicijos parodyta.“⁷

Aptarti šiuos procesus moderniųjų Biblijos vertimų į lietuvių kalbą atžvilgiu nėra lengva. Viena vertus, visi mūsų vertimai yra autoriniai ir todėl neišvengiamai siejami su paties vertėjo asmenybe (juos net priimta vadinti: „Rubšio / Kavaliausko / Skvirecko vertimas“). Ir nors autorinio vertimo atveju vertėjui (bei galutiniam redaktoriui) tenka prisiimti atsakomybę už daromus sprendimus, vertimo kritika niekuomet neturi tapti paties vertėjo kritikavimu. Kita vertus, būtina prisiminti ir tai, jog dauguma ankstesnių Naujojo Testamento (o drauge ir liturginių maldų tekstų) vertėjų bei redaktorių nestudijavo biblistikos ir teologijos Vakarų universitetuose. Jie dažniausiai turėjo ne teologinį išsimokslinimą, o buvo uolūs gimtosios kalbos puoselėtojai, tyrinėtojai–mėgėjai, negavę biblinio suvokimo, taip besiskiriančio nuo mūsų kultūrinio, pagrindų. Trečia vertus, Lietuvoje neturime akademinio Biblijos vertimo, tradicijos apskritai, nes iki šiol nėra tokio vertimo mokslinės analizės ir platesnio pobūdžio svarstymų, kurie vyktų atsižvelgiant į kitų kultūrų kontekstą⁸. Teologinės kalbos atžvilgiu tai didelė problema.

Dar svarbesnis yra istoriškai susiformavusios gyvenosenos ir mąstysenos reflektavimo klausimas. Jeigu mūsų gyvenseina sąlygoja tai, kaip skaitome Bibliją, o tai, kaip ją skaitome, sąlygoja supratimą, tada neišvengiamai supratimas lems ir

7 Irena Smetonienė, „Lietuviška garbės samprata“, *Parlamento studijos*, 2015, Nr. 18, p. 65.

8 *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains* (2 t.), eds. Johannes P. Louwand Eugene A. Nida, The United Bible Societies, 1988, 1989 (ypač pažymėtinas *Leksikono* įvadas, atspindintis pagrindinius semantinės analizės ir klasifikacijos klausimus bei principus ir pateikiantis paskirų žodžių semantinius laukus); *The Social Sciences and New Testament Interpretation*, ed. Richard L. Rohrbaugh Hendrickson, Grand Rapids: Baker Publishing Group, 2004; Bruce J. Malina, *The New Testament World – Insights from Cultural Anthropology*, Lousville: Westminster John Knox Press, 2001; Jacques Bernard, *Les fondements bibliques (Les Seuils de laFois)*, Paris: Paroleet Silence, 2009.

pasirinkimus, kurie bus daromi verčiant Bibliją į lietuvių kalbą. Čia kyla realus pavojus, kad toks vertimas ne tiek perteiks biblinę mąstyseną lietuviškai skaitančiai auditorijai, kiek šia įprasta „sveikos nuovokos“ lietuviškąja pasaulėžiūra persmelks patį biblinį tekstą. Šitaip dviejų skirtingų mąstysenų – bibliškosios ir įprastos kultūrinės lietuviškosios – susidūrimas gali baigtis pastarosios primetimu Biblijos tekstui, pačią lietuviškąją mąstyseną tarsi padarant „bibline“ ir tai netgi įtvirtinant biblinio teksto autoritetu.

Bažnyčiai Lietuvoje tai aktualus klausimas, kuris iki šiol menkai svarstomas. Nėra ugdomas biblinis ir teologinis tikėjimo supratimas mūsų asmeniško gyvenimo kontekste. Koks yra daugelio mūsų suprantamo tikėjimo turinys ir jo bažnytinė praktika? Ką šiandien reiškia krikščionybės inkultūravimas⁹? Ar kultūra su savąja gyvensena ir mąstysena ką nors „savo nuožiūra“ atsirenka iš Evangelijos žinios ir ją savaip pritaiko, ar vis dėlto būtent Evangelija ir atvirumas jos iššūkiams perkeičia kultūrą?

Remdamiesi hermeneutinio rato principu straipsnyje aptarsime, kaip tarpusavyje yra susiję lietuviams istoriškai būdinga mąstysena bei kalba išreiškiamą gyvensena ir Šventojo Rašto vertimui pasirenkamos vienos ar kitos leksemos. Šioms sąsajoms atskleisti pirmiausia pasitelkėme Naujojo Testamento XX a. vertimuose į lietuvių kalbą prioritetiškai pasirenkamą žodį *garbė*, kuris kai kur įterpiamas į lietuviškojo vertimo tekstą ir ten, kur nėra minimas nei graikų kalba, nei vertimuose į kitas kalbas. Tad šio svarstymo pagrindinis objektas yra lietuviškojo garbės mentaliteto ir biblinio termino *doxa* semantinių laukų neatitikimo analizė.

Mąstysenos pagrindai

Bet kuriam vertimui yra svarbi kalbos, į kurią verčiama, lingvistinė bazė, šiuo atveju lietuviškoji. Tačiau ji tėra įrankis, naudojamas tinkamai arba ne, sprendžiant iš to, kaip gerai vertėjas pažįsta aptariamą tikrovę ir jos paradigmas. Taigi čia susitinka dvi tikrovės: ta, kuri aptariama, ir ta, kuria gyvenama. Verčiant

9 Apie tai baltų pasaulėžiūros ir lietuvių literatūrinės kūrybos kontekste svarsto Dalia Čiočytė. Dalia Čiočytė, „Senosios baltų tikybos ‚krikštijimas‘ Kazio Bradūno lyrikoje“, *Colloquia*, Nr. 38, 2017, p. 35–50.

visu aštrumu iškyla klausimas, kaip ir kuriai iš šių tikrovių turi būti teikiama pirmenybė.

Didelę XX a. dalį būtent sodžiaus ar lietuviškojo kaimo tikrovė buvo lietuviškajai mąstysenai tas atskaitos taškas, iš kurio žvelgta, pvz., į Izraelio istoriją bei (ne)tikėjimo vieninteliu Dievu dramą. Gyvenimas tokiu atveju yra kultūriškai homogeniškas pasaulis – toks mažas, jaukus ir vienintelis apšviestas didžiulėje ir tamsioje visatoje (tarsi jį savo rankose būtų laikę du karaliai, kaip Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveiksle „Karalių pasaka“). Tai, kas pranoko sodžiaus ribas, neišvengiamai buvo svetimas ir nepriimtinas pasaulis.

Rytų Europos nacionalinius judėjimus ypatingai paveikė vokiškasis tautos supratimas. Todėl XIX a. formuojantis modernioms tautoms-nacijoms dėsningai buvo laikoma, kad žemesniųjų sluoksnių (t. y. liaudies) kultūra geriausiai išreiškia tautos dvasią¹⁰. Tačiau tuomet, kai žemesnieji liaudies sluoksniai buvo per silpni reikalauti lygių teisių su bajorija (kuriai tautiškumas buvo svetimas), aktyvia tautiškumo budintoja tapo ano meto inteligentija, apibrėžusi save kaip savitą visuomenės sluoksnį su istorine misija. Formuojantis tautinės tapatybės (jos unikalumo) modeliams Rytų Europoje, buvo siekiama kurti suverenias valstybes tautinio bendrumo, o ne Vakaruose vyravusio nacijos modelio pagrindu¹¹.

Lietuvoje, pagal to laiko mentalitetą, reikėjo turėti savą prigimtinių pagrindą, kuris anuomet buvo siejamas su kultūriniu paveldu (etniškumu), o pirmiausia – su kalba. Taigi tapatinimąsi su kalba aušrininkams lėmė ne koks nors konkretus kalboje esantis ar nesantis žodis, galūnė ar raidė, bet pats kalbos faktas ir simbolinis jos krūvis. Daukanto tautos projektas buvo įgyvendintas, nors jo siūlytas konkretus rašomosios kalbos modelis ignoruotas¹².

Tiesą sakant, Lietuvos kultūrinis paveldas istoriškai nebuvo tik lokalus, nes apėmė ir Europos kultūros artefaktus (pvz., Lietuva didžiuojasi baroko architektūros statiniais, kurie yra europietiški, tačiau, skirtingai nuo kitų, balti). Šis platesnis paveldas neapsiribojo valstiečių gyvenimu ir Lietuva nebuvo tapatinama tik su lietuviais. Tačiau jau XIX a. pabaigoje, kai ieškojome savojo savitumo Europoje (ypač siekdami save atskirti nuo didžiųjų kaimynių – Lenkijos ir Rusijos,

10 Vilius Leonavičius, „Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1999, Nr. 3 (5), p. 38.

11 Ernest Gellner, *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996, p.99–105; Adam Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, London: Blackwell Publishing, 2005 (1986), p. 129–156.

12 Giedrius Subačius, „Kalbos klaidų didybė“, *Kultūros barai*, 2013, Nr.10, p. 4.

kitokių nei Lietuva), buvo svarbus ne mūsų europietiškas ir bendra-krikščioniškas pagrindas, o archajinis ir nepakartojamas išskirtinumas. Tuomet prasidėjo jo paieškos, tiksliau – kūrybiškas „rekonstravimas“ iš paskirų tautosakos fragmentų. Istorinė LDK aprėptis (nuo Baltijos iki Juodosios jūros) akino ieškoti arba konstruoti savo archajinį savitumą, grindžiamą ypatingu pasaulėvaizdžiu ir pasaulėjauta, nes šiedu yra tarpusavyje susiję kiekvienos kultūros pagrindai. Viena vertus, gimė savęs iš gamtos harmonijos neišskiriančio lietuvio artojėlio įvaizdis; kita vertus, Vydūnas XX a. pradžioje įkvėptai rašė apie mūsų giliaamžę kilmę, lietuvių kalbą siedamas net su sanskritu, o Oskaras Milašiaus savo vizijose matė išskirtinį ir didingą Lietuvos likimą.

Aiškesnio mūsų kultūros savitumo apibrėžimo ieškojo ir tarpukario lietuvių filosofai (ypač Stasys Šalkauskis). Tiesa, jų mąstymas rėmėsi Vakarų Europos kultūra, nes jie ten studijavo. Tačiau suverenios nacionalinės valstybės dvasios paieškos buvo pabudintos dar anksčiau – pirmiausia *Aušros* ir *Varpo*. Priklausant tautai, kuri sunkiai kūrė savo valstybę ir visuomet jautė smurtinį jungimą į vieną „kultūriškai aukštesnę“ tautą, nuolat balansavo ant išnykimo ribos, siaurutis valstietiškos kultūros ruoželis plačiame galimos kultūros spektre atliko tautinės mobilizacijos ir tautinės tapatybės konstravimo funkciją¹³. Todėl net Juozui Girniui tauta reiškė pirmiausia savitos kultūrinės tapatybės bendruomenę, kurios bendras pagrindas yra kalba¹⁴.

Tarpukariu Lietuva savo savitumą stiprino Europos ir Vakarų kultūros kontekste. Tačiau užklupus sovietmečiui, lietuviškas savitumas buvo pakreiptas socialinio realizmo link, kuo radikaliau neigiant europinį dėmenį kaip „buržuazinį“. Kuriamuose etnografiniuose muziejuose ėmė dominuoti kaimiškas eksterjeras ir interjeras – dūminės medinės ir šiaudais dengtos pirkios, sėmėgos bei vyžos, kaip lietuvių valstiečio, kurio gyvenimas išsitemo sodžiaus ribose, archajinis savitumas. Taip palengva buvo įtvirtintas lietuvių tautinio savitumo įvaizdis, nupasakojamas piemenėlio ir žąsiaganio istorijomis. Lietuviškojo kaimo kaip sodžiaus savitas pasaulis rėmėsi lietuviu, kuris gyveno, stengdamasis gražiai pasirodyti prieš kitus, paveikslu: merginos viena prieš kitą puikuodavosi savo audžiamų drobių ir gėlių darželių gražumu, vaikinai – eikliais žirgais, o šeiminkai stengdavosi ne prasčiau nei kiti priimti ir pavaišinti svetelius. Tinkamu

13 Vilius Leonavičius, „Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1999, Nr. 3 (5), p. 35.

14 Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė“, *Raštai*, 3 t., Vilnius: Mintis, 1995, p. 33–34.

gyvenimo etalonu buvo padoriai, pasiturimai ir garbingai gyventi. Kaip nurodo *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*¹⁵, *garbė* suprantama kaip visuomenės pripažįstama pagarba asmeniui už nuopelnus. Tad šiuo garbės apibrėžimu akivaizdžiai parodomas visuomeninės (viešosios) nuomonės pirmumas prieš asmens požiūrį į save, taip pat ir į kitą¹⁶.

Jei ši pasaulėjauta, o dabar dar ir baltų religinė pasaulėžiūra skleidžiamos kaip mūsų autentiškos tapatybės pagrindas, tai kokių kultūrinių paveldų remdamesi mes skaitome ir suvokiame biblinį pasakojimą? Kitų atskaitos taškų tiesiog nebuvo ieškoma, nes lietuviškoji savimonė rėmėsi gimtosios žemelės mentalitetu, kuris buvo jautas į tautosakos ir tautodailės paveldo absoliutų sureikšminimą. Tai savo ruožtu užtemdė ir biblinę Dievo bei žmogaus sampratą.

Iš to, kas pasakyta, darosi aišku, kad tiesiog būtina klausti, kuo remiasi mūsų kasdienė, maldose ir maldynuose bei Bažnyčios liturgijoje skaitomuose Evangelijos vertimuose atsispindinti mąstysena? Visuotinėje Katalikų Bažnyčioje diskusija šiuo klausimu kilo dar gerokai iki II Vatikano Susirinkimo¹⁷ ir tebevyksta iki šių dienų. Biblijos tekstas pasižymi santykiškumu – jis ir pats kilo iš santykio su ano meto tikėjimo tradicijomis, ir dabar „dialogą su Šventuoju Raštu kaip visuma, taigi ir su ankstesnių epochų tikėjimo samprata, neišvengiamai

15 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2000, p. 164.

16 „Paremijos perteikia tam tikros tautos pasaulėžiūrą, per jas analizuojami ir interpretuojami žmonės ir patirtis, per jas atpažįstamos tam tikros situacijos. Paremija vienu metu veikia kaip kalbos elementas, kaip tradicinės kultūros reprezentantas, kaip retorikos priemonė ir kaip socialinės sąveikos sprendimo įrankis, todėl žodžio ‚garbė‘ vartoseną paremijose užfiksuoja ne tik patirtį, bet ir aiškias tautos moralines nuostatas.“ (Irena Smetonienė, *op. cit.*, p. 69)

17 Plg. 1943 m. popiežiaus Pijaus XII paskelbtosios enciklikos *Divino afflante Spiritu* 35–36 paragrafus: „Kokia yra *žodinė* [literalinė] kurio nors skaitinio prasmė, nėra taip akivaizdu senųjų Rytų autorių žodžiuose ir raštuose, kaip kad mūsų amžiaus rašytojų darbuose. Mat tai, ką jie žodžiais norėjo pasakyti, nėra įmanoma apibrėžti vien gramatikos ar filologijos taisyklėmis bei vien tik pasakojimo kontekstu. Aiškintojas privalo tarsi dvasia grįžti į anuos tolimus Rytų amžius ir, istorijos, archeologijos, etnologijos bei kitų mokslo šakų padedamas, tiksliai atpažinti ir suvokti, kokias literatūrinės, kaip sakoma, formas anas senojo amžiaus autorius būtų galėjęs panaudoti ir iš tikro panaudojo. Mat senosios Rytų tautos, reikšdamos savo mintis, ne visuomet naudojo tokias pat formas ir tokius išraiškos būdus, kuriuos mes nūdien naudojame, bet veikiau tokias formas ir tokius išraiškos būdus, kurie jų laikais ir jų šalyse buvo įprasti. O kokios jos buvo, egzegetas negali tartum iš anksto nustatyti. Gali tai pasiekti tik kruopščiai tyrinėdamas senąją Rytų raštiją.“ Popiežius Pijus XII, *Enciklika Divino Afflante Spiritu*, 1943, prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/divino-afflante.html [žiūrėta 2017 11 10].

lydi dialogas su dabartine karta¹⁸. Tačiau krikščioniškajai mąstysenai būdingas inkarnacinis Dievo Žodžio suvokimas – Biblija Bažnyčiai yra Dievo žodis, kuris išsakomas žmonių kalba. Būtent dėl to ji yra vis iš naujo „skaitytina ir aiškintina ta pačia Dvasia, kuria buvo parašyta“¹⁹.

Tiesa, vėliausiuose Šventojo Rašto lietuviškuosiuose leidimuose padaryti kai kurie pataisymai, atsižvelgiant į biblinę mąstyseną ir originalo bei kitomis kalbomis spausdinamą Dievo žodį, tačiau Bažnyčios liturginiai ir maldynų tekstai iki šiol atspindi lietuviškąjį „klasikinį“ supratimą. Koks jis? Analizuodami įsitvirtinusį supratimą apie Dievą ir žmogų (t.y. mūsų santykį su Dievu ir tai, kaip mes matome bei priimame save ir kitus), aptarsime kelis simptominius vertinius, kurie pirmiausia ir skatina suklusti.

Vertiniai *garbė* ir *šlovė*

Žodį *garbė* lietuviškuosiuose Naujojo Testamento vertimuose sutinkame net ten, kur jo nėra nei teksto originale graikiškai, nei lotyniškoje Vulgatoje, nei kituose mums labiau pažįstamų kalbų vertimuose. Kodėl šis žodis naudojamas dažniau nei *šlovė*, kuris nusako būtent Dievo, o ne bendražmogiškąją tikrovę?

Terminų *doxa* ir *doxazō* reikšminė skirtis

Graikiškuosiuose Biblijos tekstuose daiktavardžio *doxa* ir veiksmažodžio *doxazō* vartoseną leidžia užčiuopti reikšminę skirtį, kai kalbama apie socialinę ir teologinę plotmes. Kai šios leksemos vartojamos socialiniu aspektu (plg. pasaulio karalysčių, Saliamono, Izraelio *doxa*, taip pat *doxa*, kurios sulaukia kuklus vaišių dalyvis, pakviestas šeimnininko užimti aukštesnę vietą), galime paprastai sakyti, kad *doxa* nurodo arba apibrėžia kažkieno statusą. Kita vertus, *doxa* ir *doxazō* sutinkami ir teologinėje plotmėje, kai kalbama apie Dievo *doxa* arba Dievui skiriamą *doxazō* veiksmą. Šiuo atžvilgiu Biblijoje *doxa* ir *doxazō* nurodo į pačią

18 Popiežiškoji Biblijos komisija, *Biblijos aiškinimas Bažnyčioje*, 1993, III A3, prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/biblijos_aiskinimas.html [žiūrėta 2017 11 10].

19 Žr. II Vatikano Susirinkimo dogminė konstitucija *Dei Verbum*, 1965, 12, prieiga internetu: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dei-verbum.html#s12 [žiūrėta 2017 11 10].

Dievo esmę – kas ir kaip Dievas yra. Trumpai tariant, *doxa* ir *doxazō* teologinėje plotmėje išreiškia patį Dievo *dieviškumą*, kuris turėtų sąlygoti ir žmogišką laikyseną šio dieviškumo akivaizdoje, atitinkamą santykį su Dievu. Biblijoje Dievas yra tas, kurio dieviškumas nepriklauso nuo kieno nors nuomonės. Dievo *doxa* yra ne priskiriama Jam, bet apreiškiami, parodoma ir (anaiptol ne visuomet) atpažįstama. Darosi akivaizdu, kad socialinis ir teologinis aspektai *doxa* ir *doxazō* atveju tikrai nėra tapatūs, o netgi diametraliai priešingi. Kita vertus, ypatingu tampa Jėzaus asmuo, biblinės teologijos žvilgsniu žiūrint, dalyvaujantis vienu ir tuo pačiu metu tiek teologinėje, tiek socialinėje tikrovėje.

Vertimo požiūriu lietuvių kalbos galimybės leidžia daryti skirtį tarp socialinės ir teologinės *doxa* bei *doxazō* reikšmės. Tokiu atveju reikėtų laikytis nuoseklumo ir versti šias leksemas skirtingai, priklausomai nuo konteksto: kai *doxa* ir *doxazō* nurodo socialinę plotmę, vartoti žodžius *garbė* ir *garbinti* (plg. angl. *honour*, pranc. *honneur*, rus. *почтение* ir pan.)²⁰, o kai šios leksemos nurodo teologinę plotmę – versti jas žodžiais *šlovė* ir *šlovinti* (plg. angl. *glory*, rus. *слава* ir pan.). Vertimo nuoseklumas šiuo atveju kur kas tiksliau perteiktų biblinę pasaulėžiūrą. Šios skirties tinkamai neakcentuojant kyla pavojus „apeiti“ Dievo dieviškumą, priskiriant jam „pagarbą“, kuri anaiptol nesuponuoja dieviškumo.

Gal vertėtų prisiminti dar tik prieš tris dešimtmečius vyravusi šūkį „Šlovė TSKP“; kai (teologiniu atžvilgiu tiesiog groteskiškai) buvo nurodoma tarsi „dieviška“ kompartijos kilmė. Čia panaudojus žodį *garbė* (rus. *честь, почтение*, vietoje žodžio *слава*), taptų pernelyg akivaizdu, jog realiai kompartijos egzistavimas ir veikla su tokiais dalykais nesietini. Garbingumo ten būta nedaug. Tuo tarpu sau prisiskirta šlovė yra nekritikuotina kvaziteologinėje plotmėje, nes ji pranoksta socialinę plotmę. Juk kompartija ir buvo kvaziteologinis konstruktas su krikščionybę imituojančiais pakaitalais ar net iškraipymais.

Akivaizdu, kad verčiant graikiškąją Bibliją į lietuvių kalbą, ši *doxa* ir *doxazō* reikšmių skirtis yra labai svarbi. Tačiau nuoseklumo, deja, trūksta tiek Biblijos, tiek liturginių tekstų vertimuose. Nei diskusijos dėl šių terminų vertimo, nei pačios jų vertimo tradicijos kol kas nėra. Todėl ir vertimuose nemažai painiavos. Nesileisdami į detalius vertimų tyrimus, galime apibendrintai pasakyti, kad lietuviškieji Biblijos vertimai nepasižymi jautria ir nuoseklia *doxa* ir *doxazō* reikšmių

20 Ten, kur Lietuvoje buvo didesnė lenkų kalbos įtaka, lietuviai sakydavo: koks „honoravas“, reikia „honorą išlaikyti“.

skirtimi priklausomai nuo jų vartojimo konteksto. Dalyje vertimų išskirtinai vartojami *šlovė* ir *šlovinti*, dalyje – *garbė* ir *garbinti*. Likusieji vertimai šiuos terminus pasitelkia prakaičiui, tačiau ne pagal socialinės ir teologinės plotmės skirtį.

Iš dalies tai galima sieti su bendrinės lietuvių kalbos ypatumais. Kasdienė kalba ne tokia jautri skirtumui tarp *garbės* ir *šlovės*. *Didžiojo lietuvių kalbos žodyno* pavyzdžiai rodo, kad bendrinėje kalboje *garbė* ir *šlovė* menkai tesiskiria. Vis dėlto sakome *garbėtroška*, o ne *šlovėtroška* (nors sakoma *šlovę gaudyti*), taip pat ir *garbę nuplėšti*. Taip pat yra ne *šlovės*, o tik *garbės lenta*, *garbės narys/pilielis*, *garbės sargyba*, *garbės raštas*.

Terminų *doxa* ir *doxazō* turinio klausimas

Skaitant keturis šiuo metu populiariausius bei prieinamiausius Evangelijų vertimus (Juozapo Skvirecko [1911–1937], Algirdo Jurėno [1961], Česlovo Kavaliausko [1972] ir Kosto Burbulio [1996]), matyti, kad nuosekliai *doxa* ir *doxazō* reikšmės pagal socialinę ir teologinę plotmės tiesiog neskiriamos. Todėl galima sakyti, kad lietuviškieji Evangelijų vertimai ne tik nedaro skirtumo tarp socialinės ir teologinės *doxa* reikšmės, tačiau šią skirtį netgi uždengia, pernelyg sinonimiškai vartodami žodžius *garbė* ir *šlovė*. Katalikiškų vertimų atžvilgiu tai ypač svarbu, nes Šventraščio vertimai perimami verčiant liturginius tekstus. Taip gimsta tokios formuluotės kaip „Garbė Dievui aukštybėse“ (plg. lot. *gloria in excelsis Deo*), taip pat dokslogija „Garbė Dievui – Tėvui, Sūnui ir Šventajai Dvasiai“ (plg. lot. *gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*) ir pan. Liturginės kalbos kūrimas yra ypač atsakingas ir sunkus darbas, nes maldos kalba galiausiai veikia pasaulėžiūrą bei gyvenseną.

Čia kyla pavojus, kad netinkama vertimo kalba perduoda iškreiptą (t.y. mažiau-biblinę ar net ne-biblinę) pasaulėžiūrą. Kaip pavyzdį galime pasitelkti Bažnyčios liturgijos pasakymą „*commercia gloriosa*“²¹, lietuviškai šiuo metu verčiamą „garbingi mainai“. Ši formuluotė išreiškia vieną iš pamatinių katalikiškosios liturgijos nuostatų, kuri ir išsakoma pačioje maldoje: „aukodami tai, ką [Tu, Dieve] mums davei, mes priimame Tave patį.“ Šiame tekste žodžiu „gloriosa“ tikrai siekiama nusakyti ne šitokių mainų „garbingumą“ („garbingi mainai“ reikštų tai, kad aukotojas ir/arba Dievas šiuose mainuose nesukčiąja, o tai – visiškai

21 Žr. Romos Mišiolos XX eilinės savaitės Atnašų maldos tekstą.

svetima liturgijai ir biblinei pasaulėžiūrai mintis), o jų šlovingumą, t. y. tai, kad žemiškoji atnaša mus suvienija su dieviškąja tikrove.

Liturginė kalba visuomet buvo ir bus reiklesnė terminijos atžvilgiu nei bendrinė kalba. Kita vertus, liturginė kalba persmelkia ir bendrinę, kuria pastarosios turinius ir taip daro įtaką bendrajai asmens pasaulėžiūrai. Teologinė kalba turėtų skirti *garbę* ir *šlovę* ne dėl paties skyrimo, o dėl to, kad skiriasi šių dviejų sąvokų turiniai. Tad nepakanka *doxa* teologine prasme suprasti kaip pagarbos (teikimo) Dievui. Kai kalbame apie *doxa* Dievo atžvilgiu, turime sakyti, kad šis terminas išreiškia pačią Dievo esmę – Jo buvimą Dievu. Todėl kai *garbė* pasitelkiama verčiant *doxa* teologine prasme, kyla pavojus, kad tai bus suprantama kaip paprasta pagarba, kuri anaip tol nebūtinai susijusi su skirtimi tarp dieviškumo ir žmogiškumo. Trumpai tariant, „dievą“ galima gerbti ir dėl to, kad jis stipresnis. Tačiau tokia pagarba dar anaip tol nėra dieviškumo atpažinimas.

„Garbės mentalitetas“ Evangelijų vertimuose

Vertinio *garbė* semantinio lauko paplitimas Evangelijos vertimuose yra svarbi tendencija. Šį žodį bei jo vedinius sutinkame net ir ten, kur originalo tekstas nekalba apie garbę. Tokie atvejai, kai vertėjas (ir/ar redaktorius), nutoldamas nuo originalo, imasi kūrybos, yra ypač iškalbingi. Priežastys gali būti kelios. Viena vertus, gali būti, kad vertime sekama jau įsitvirtinusi vertimo tradicija (ypač jei viena ar kita Evangelijos ištara yra įtraukta į liturgijos ar maldos tekstus). Kita vertus (jei tokia tradicija neegzistuoja), gali būti, kad vertėjas arba redaktorius čia atskleidžia jau ne verčiamo teksto, o savo pasaulėžiūrą, kuri dažniausiai atspindi bendrakultūrinę tradicinės visuomenės pasaulėžiūrą. Abiem atvejais rizikuojama pakliūti į jau minėtą ratą, kai iš bendrakultūrinės pasaulėžiūros kylantis vertimas patį verčiamą tekstą paverčia „bendrakultūriniu“ ir tokiu „bendrakultūrinio“ teksto autoritetu patvirtina bei palaiko esamąją pasaulėžiūrą.

Lk 1:43 Elzbietos ištara apie Marijos apsilankymą *pothen moi touto* (verčiant pažodžiui, *iš kur man šitai*) biblinės teologijos žvilgsniu yra nuoroda į teologinę šio įvykio plotmę²². Ir Skvirecko, ir Jurėno, ir Burbulio vertimuose randame

22 Prieveiksmis *pothen* (iš kur) Evangelijose neretai vartojamas kaip netiesioginė nuoroda į Dievą kaip įvykio ar veiksmo šaltinį (plg. Jn 2:9, kur vestuvių puotos stalo užvaizdas nežino, iš kur (*pothen*) yra naujasis vynas).

pažodinę formuluotę: „iš kur man tai“. Tačiau Kavaliausko vertime (kuris vartojamas ir dabartiniuose Bažnyčios liturginiuose tekstuose) sutinkame formuluotę „iš kur man ta garbė“. Kadangi nerandame tokio vertimo tradicijos ženklų, turime sakyti, kad šiuo atveju vertėjas arba redaktorius, leisdamas sau nutolti nuo originalo teksto, parodo, kad jis (ir būtent jis) į šį įvykį žvelgia iš socialinės, o ne iš teologinės perspektyvos. Svarbiau čia ne tai, ar vertime padaryta teologinė klaida, bet tai, kad vertime užfiksuota būtent vertėjo-redaktoriaus, o ne paties biblinio pasakojimo perspektyva. Panašią interpretaciją (nesiremiant vertimo tradicija kitų autorių darbuose) matome ir Jn 4:45, kur sakoma: „galilėjiečiai pagarbiai jį priėmė.“ Originale žodžio *pagarbiai* nėra, ten sakoma, kad jie tiesiog priėmė Jėzų.

Mt 21:9 ir kitose atitinkamose sinoptinių Evangelijų eilutėse sakoma, kad minia, Jėzui įeinant į Jeruzalę, šaukė žodį *eulogēmenos*. Pažodžiu verčiant šis terminas reiškia *palaimintas*. Tekstas akivaizdžiai teologinis. Minia atpažįsta Jėzaus palaimintumą (t. y. iš Dievo ir per Dievą išgyvenamą ypatingą jo santykį su Dievu). Tačiau katalikiškoji vertimų tradicija pasižymi nutolimu nuo originalo teksto. Jau vysk. Juozapas Arnulfas Giedraitis, 1816 m. versdamas Mato Evangeliją, čia vartoja žodį „pagirtas“. Tokį pat vertimą randame ir vysk. Skvirecko tekste. Kavaliausko vertime sutinkame pasakymą „garbė tam“. Taigi čia jau galime kalbėti apie tam tikrą vertimo tradiciją (ypač dėl to, kad ši Evangelijos teksto dalis yra panaudota liturginėje giesmėje *Sanctus*). Tačiau tai jokiū būdu negali sumažinti akivaizdaus atstumo tarp „palaiminimo“ ir „pagyrimo“, kuris jaučiamas net ir bendrinėje kalboje. Šiuo atveju teologinės teksto intencijos minėtais vertimais yra supaprastinamos iki bendražmogiškos pagarbos ar netgi pagyrimo. Galų gale tai atveda prie labai svarbaus klausimo: ar skaitytojas drauge su ana minia atpažins Jėzų kaip Dievo Palaimintąjį, ar tiesiog girs ir gerbs į Jeruzalę įžengiantį garsų mokytoją ir stebukladarį? Tokio pakeitimo pasekmės labai reikšmingos (vėlgi, ypač dėl to, kad tai – ir liturginio teksto dalis). Palaiminimas šiuo atveju jei ir nepaneigiamas, tai bent jau nutylimas, jį pakeičiant įprastine socialinės plotmės „garbe“.

Panašią „pagyrimo“ tradiciją galima užčiuopti ir maldos „Sveika, Marija“ tekste, kuris, savo ruožtu, kyla iš Lk 1:42 teksto. Čia Marija yra vadinama *eulogēmenē* (palaiminta) ir jos iščių vaisius – *eulogēmenos* (palaimintas). Tačiau jau XX a. pradžios maldynuose randame šios maldos tekstus, kur Marija vadinama ne „palaiminta“, bet „pagirta“. Čia ir vėl susiduriame su tam tikra katalikiško

vertimo tradicija – ir Giedraičio, ir Skvirecko vertimuose sutinkamas būtent toks žodžio *eulogēmenē* „vertimas“. Pasekmės akivaizdžios. Evangelijoje Elzbieta, kaip autoritetinga pasakojimo veikėja (Evangelistas nurodo, kad prieš prabil-dama ji yra pripildyta Šventosios Dvasios), sako, kad ir Marija, ir jos iščių vaisius yra *palaiminti* (t.y. ypatingu būdu Dievo pasirinkti, esantys ypatingame ryšyje su Dievu). Tačiau maldoje sakome „pagirta“ ir „pagirtas“, nebeatpažindami Marijos ir jos iščių vaisiaus esminio ryšio su Dievu. Šių vertimų skaitytojai gali tik gėrėtis šia motina ir jos kūdikiu grynai socialine prasme. Analogiškas posakis pavartotas ir giesmėje „Salve, Regina“, tačiau lietuviškai jis verčiamas „garbingas, mylimasis sūnus“, vėlgį redukuojant Jėzaus asmenį iki socialinės plotmės²³.

Šiame „garbės“ kontekste taip pat svarbi ir paniekos tema, nes *panieka* arba *niekinimas* yra būtent *garbės* (o ne *šlovės*) antonimai. Lk 10:16 Jėzus kalba apie *atheteō* veiksmą. Veiksmažodis sudarytas iš vadinamos „neigimo *alfos*“ ir veiksmazodžio *tithēmi* (*dėti*). Palyginimui galima prisiminti lietuviškuosius *nudėti*, *nusidėti* ir pan. Šiuo atveju *atheteō* būtų galima versti žodžiu *atmesti*. Tokiu atveju eilutė sako: ‘atmetantis jus – mane atmeta’. Tačiau visi mūsų minėti keturi vertimai šioje vietoje žodį verčia *niekinti*. Teologinis teksto užtaisas labai stiprus: tas, kuris nori pašalinti, „nudėti“ mokinius, „nueda“ patį Kristų. Panašiai ir Mt 5:11 bei Lk 6:22 žodis *oneidizō* Kavaliausko yra išverstas *niekinti*, nors pažodžiui reiktų versti *nekęsti*. Vertimo kalba šio termino atžvilgiu yra labai „politikorektiška“. Kai Jėzus *oneidizō* veiksmą daro kitų atžvilgiu (plg. Mt 11:20), šis veiksmas yra „priekaištauti“. Kai jis daromas Jėzaus atžvilgiu (Mt 27:44) – jis yra „plūsti“. O kai „priekaištaujama“ mokiniams – tai jau „niekinimas“ (Mt 5:11). Toks šališkumas verčiant atskleidžia vertybines nuostatas, kurios sąmoningai ar tiesiog spontaniškai perduodamos ir vertimo skaitytojui. Vargu ar toks šališkumas būdingas patiems Evangelijos autoriams. Garbės, paniekos, gėdos ir garbingumo žodynas Šventraštyje labai turtingas ir įvairus. Tai, kad Evangelistai tokiuose įvairiuose kontekstuose pasirinko būtent tą ir tą patį žodį, yra reikšminga. Gali būti, kad Jėzus irgi plūdosi. Ir taip pat gali būti, kad priekaištavimas ar netgi

23 Šiuo klausimu internetiniame dienraštyje bernardinai.lt kurį laiką vyko diskusija su kun. Vaclovu Aliuliu (žr. Kun. Vaclovas Aliulis MIC, *Apie maldą „Sveika, Marija“*; prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-03-apie-malda-sveika-marija/153589>; žiūrėta 2017 10 12). Maldos tekstas, deja, kol kas lieka nepakeistas, nors dar rastume senyvo amžiaus žmonių, kurie meldžiasi taip, kaip buvo iki „patobulinimo“, t. y. taip, kaip meldžiasi katalikai visomis kitomis kalbomis.

neapykanta Jėzaus mokiniams dar nebūtinai yra jų niekinimas. Kaip ir kritika Bažnyčios atžvilgiu dar nereiškia jos niekinimo ar atmetimo.

Akivaizdu, jog tendencingu biblinio teksto vertimu gali būti perduota pasaulėžiūra, įsprausta į savosios kultūros rėmus, kas negali būti laikoma krikščionybės inkultūravimu, kadangi su savita raiška nėra perduodamas adekvatus turinys. Tokio vertimo sąstatai tampa akivaizdesni, kai tendencingą vertimą priimame į liturgiją: pačiu liturginio teksto autoritetu įtvirtinama vyraujanti nebiblinė besimeldžiančios bendrijos pasaulėžiūra. Tai dar kartą paliudija, kad hermeneutinis ratas yra uždaras ir gali būti suprastas tik tuomet, jei pats vertėjas–interpretuojantysis taip pat patenka į jį. Tačiau tokiu atveju paties vertėjo interpretavimo branduolys turi būti ne jis pats, o... Dievas, kuris yra ir interpretuotojo inkaras, ir kūrėjas. Šitokias sąlygas visiškai atitinka tik Biblija, kadangi ji yra vienintelis visiškai savarankiškas tekstas²⁴. Todėl Biblijos vertimuose, o taip pat humanitariniuose ir socialiniuose moksluose, interpretuotojas negali tapti Dievą pavaduojančiu arbitru, nes pats turi daugybę kultūrinių prisirišimų, kurie gali būti prieštaringi.

Vietoje išvadų

Klausimas apie įsitvirtinusių mūsų lietuvišką „katalikiškąją“ mąstyseną lieka atviras. Ar ji nėra perdėm socialinės plotmės? Ar ji neskatina išlaikyti prideramą pagarbą atstumą ne tik Dievo, bet ir Bažnyčios atžvilgiu? Nestebina, kad tokia pasaulėžiūra persiėmusioje maldos bendrijoje prie Dievo einama tarsi „su pirštinėmis“. Laikomasi tam tikro atstumo, kad Jo Žodis nemestų iššūkių, bet paliktų skaitytoją ir klausytoją įprastoje, itin žmogiškoje tikrovėje. Kur kas saugiau lietuviškajame *Sanctus* giedoti Dievui ne apie tai, kad „pilni yra dangūs ir žemė Tavo šlovės“ (lot. *gloria Tua*) kaip Tavo dieviškumo apraiškų, susitikimo ir santykio brandos galimybių, o ... „Jo garbės“. Vis pakeičiant Dievo *šlovę* Jo *garbe* ir Dievo *Tu* paverčiant trečiuoju asmeniu *Jis*, Dievas tampa nebe mane pranoktančiu subjektu, bet žemiško tikėjimo–numanymo objektu.

Esame ir įpareigoti, ir vis iš naujo klausiami apie mūsų vertimų ištikimybę

24 Judith N. Shklar, „Squaring the Hermeneutic Circle“, *Social Research*, 2004, Nr. 71 (3), p. 657–658.

bibliškajai mąstysenai ir pasaulėžiūrai. Klausimų vis dar daugiau nei atsakymų. Ir iššūkių daugiau nei apsvaistytų ir tinkamai suformuluotų sprendimų. Tendencija tiek Jėzaus žodį, tiek krikščionių mokymą vadinti „mokslu“ (t. y. intelektualinių gebėjimų reikalaujančiu bei eiliniam mirtingajam sunkiai įkandamu dalyku); liturginiuose skaitiniuose pasiliekančias raginimas „tyrinėti“ Dievą ir Jo darbus tarsi tai būtų objektas (ne Jį bei Jo veikimą *patirti* – Ps 34), Dievą ir krikščionių tikėjimą laikyti „paslaptimi“, o ne „slėpiniu“²⁵, – šie ir dar daugelis kitų klausimų yra tarsi simptomai, nurodantys mūsiškosios ir bibliškosios mąstysenos santykio vertimuose, o gal ir tikėjimo praktikoje, krizes.

Pabaigai galima pacituoti embleminį pavyzdį iš Katalikų Bažnyčios Katekizmo vertimo, išreiškiantį mūsų santykį su savimi bei kitais. Lietuviškajame KBK 2422 tekste skaitome: „šis [socialinis Bažnyčios] mokymas tampa tuo priimtinesnis geros valios žmonėms, juo gražiau elgiasi jo įkvėpti tikintieji.“ Tačiau ir tekstas prancūzų kalba, kuris išleistas pirmiausia, ir anglų bei kitomis kalbomis, perteikia kitokią mintį: „šis [socialinis Bažnyčios] mokymas tampa tuo priimtinesnis geros valios žmonėms, kuo labiau tikintieji juo vadovaujasi.“ Bažnyčios mintis gana aiški: ne tiek gražiai elgiantis (kiekvienam savaip suprantant, kas yra „gražu“ ar „gerbtina“), kiek gilinantis į socialinį Bažnyčios mokymą ir leidžiant šiam mokymui paveikti mūsų socialinius sprendimus galima tikėtis šį mokymą pažinti ir praktikuoti taip, kad ir jis, ir tikėjimas, iš kurio toks mokymas bei gyvenimas kyla, taptų priimtini visiems geros valios žmonėms.

Gauta 2017 10 11

Priimta 2017 12 01

On Mentality and Language:

25 *Pa-slaptis* (lot. *secretum*) yra tai, kas nuo mūsų paslėpta, t. y. mums neprieinama, tad ir gilintis nėra ko. Tuo tarpu *slėpinys* (lot. *mysterium*), kuris teologine prasme yra „tikėjimo tiesa, gauta Apreiškimu“, o plačiau – ir Dievas, ir žmogus kaip asmenys, išreiškia subjektą, kuris, mus pačius viršydamas, mums vis dėlto veriasi, jei mes link jo einame.

We Believe as We Pray, We Live as We Believe

Summary

The authors of this article take an approach of hermeneutic circle in their research on the link between the historically developed Lithuanian lifestyle and mentality that define the semantics of socially actual notions, the language of Bible translations and prayers. In twentieth century translations of the New Testament into Lithuanian they find persuasive example for hermeneutic reflection in the prioritisation of the word *garbė* (honour), which corresponds only to the social dimension of the Greek word *doxa*, resulting in neglect of the word's theological meaning, which is much more essential to Biblical thought.

During the nineteenth and twentieth centuries, traditional Lithuanian mentality was impacted by the focus on defining Lithuanian identity in terms of language, which was essential to the pursuit of Lithuania's political sovereignty. Cultural identity was determined by the peasant worldview, which drew on the semantic field of language to promote values. The influence of apprehension on Bible translation is inevitable: the lifestyle can influence the way we read and understand the Bible and similarly the choice of the words we put into our prayers. And vice versa: how we pray, read and understand the message of the Bible, we choose the lexemes for Bible translation that condition our belief and finally the lifestyle. Drawing on the principles of hermeneutics the authors of the article analyse instances of incongruence between the historical mentality of honour and the semantic field of *doxa* in various translations.

Keywords: language, mentality, Scripture, the semantics of *doxa*, translation.
